

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فارسی (۳)

رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی -
ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

راهنمای معلم

پایه دوازدهم
دوره دوم متوسطه

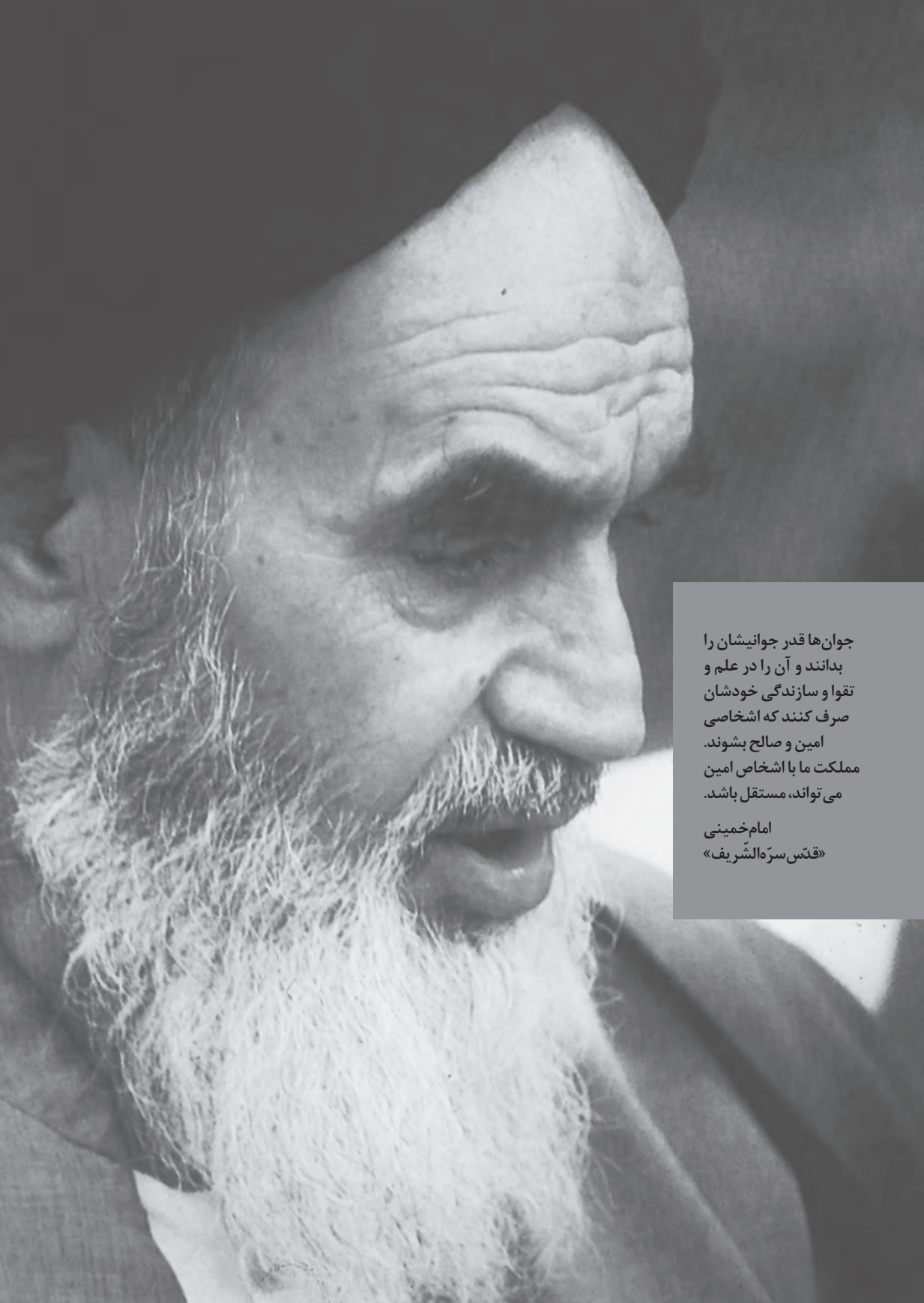
وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

- نام کتاب: راهنمای معلم فارسی (۳) - پایه دوازدهم دوره دوم متوسطه - ۱۱۲۳۶۶
- پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
- مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
- شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف: محی‌الدین بهرام‌محمدیان، عباسعلی وفائی، احمد خاتمی، حسین قاسم‌پورمقدم، حسن ذوالفقاری، شهناز عبادتی، محمدعلی کمالی‌نهاد، غلامرضا عمرانی، معصومه نجفی‌پازکی و ملاح‌نجفی عرب (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
- مدیریت آماده‌سازی هنری: حسین قاسم‌پورمقدم، سکینه نجاتی، علی پورامن (اعضای گروه تألیف) - علی شیوا (ویراستار)
- شناسه افزوده آماده‌سازی: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
- نشانی سازمان: احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - جواد صفری (مدیر هنری) - زهره بهشتی شیرازی (صفحه‌آرا) - سیده فاطمه محسنی، رعنا فرج‌زاده‌درونی، شهلا دالایی، کبری اجابتی و ناهید خیام‌باشی (امور آماده‌سازی)
- ناشر: تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۹۲۶۶۰۸۸۳۰، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وبگاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
- چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۵-۴۹۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
- سال انتشار و نوبت چاپ: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
چاپ اول ۱۳۹۷

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۵-۳۲۷۶-۸

ISBN: 978-964-05-3276-8

جوان‌ها قدر جوانیشان را
بدانند و آن را در علم و
تقوا و سازندگی خودشان
صرف کنند که اشخاصی
امین و صالح بشوند.
مملکت ما با اشخاص امین
می‌تواند، مستقل باشد.

امام خمینی
«قدس سره الشریف»

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان، ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست

بخش نخست: کلیات

- ۲ مبانی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه.
- ۵ رویکردهای حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه.
- ۷ اصول برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی در دوره دوم متوسطه.
- ۱۲ اهداف کلی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه.
- ۱۵ کالبدشناسی و تحلیل ساختار کتاب فارسی دوازدهم.
- ۲۲ کلیاتی مربوط به خوانش و لحن متن.
- ۳۳ کلیاتی درباره دانش‌های زبانی و ادبی.
- ۳۷ آموزه‌های ادبی فارسی.
- ۴۷ ارزشیابی در برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی متوسطه.

بخش دوم: بررسی درس‌ها

- ۵۴ ستایش

فصل یکم: ادبیات تعلیمی

- ۵۹ نمایه فصل یکم.
- ۶۰ نمایه درس یکم.
- ۶۲ درس یکم: شکرِ نعمت.
- ۶۸ کارگاه متن پژوهی.
- ۷۰ گنج حکمت: گمان.
- ۷۱ نمایه درس دوم.
- ۷۳ درس دوم: مست و هشیار.
- ۷۶ کارگاه متن پژوهی.

۷۹	شعر خوانی : در مکتب حقایق
۸۱	طرح درس روزانه

فصل دوم : ادبیات پایداری

۸۴	نمایه فصل دوم
۸۵	نمایه درس سوم
۸۸	درس سوم : آزادی
۹۱	کارگاه متن پژوهی
۹۲	گنج حکمت : خاکریز
۹۴	درس چهارم : درس آزاد (ادبیات بومی ۱)
۹۷	نمایه درس پنجم
۱۰۰	درس پنجم : دماوندیه
۱۰۵	روان خوانی : جاسوسی که الاغ بود

فصل سوم : ادبیات غنایی

۱۰۹	نمایه فصل سوم
۱۱۰	نمایه درس ششم
۱۱۳	درس ششم : نی نامه
۱۱۸	کارگاه متن پژوهی
۱۱۹	گنج حکمت : آفتاب جمال حق
۱۲۰	نمایه درس هفتم
۱۲۳	درس هفتم : در حقیقت عشق
۱۲۷	کارگاه متن پژوهی
۱۲۸	شعر خوانی : صبح ستاره باران

فصل چهارم : ادبیات سفر و زندگی

۱۳۰	نمایه فصل چهارم
-----	-----------------

۱۳۱	نمایه درس هشتم
۱۳۳	درس هشتم : از پاریز تا پاریس
۱۳۹	کارگاه متن پژوهی
۱۴۰	گنج حکمت : سه مَرکب زندگی
۱۴۱	نمایه درس نهم
۱۴۳	درس نهم : کویر
۱۴۹	کارگاه متن پژوهی
۱۵۱	روان خوانی : بوی جوی مولیان
۱۵۶	طرح درس روزانه

فصل پنجم : ادبیات انقلاب اسلامی

۱۵۹	نمایه فصل پنجم
۱۶۰	نمایه درس دهم
۱۶۳	درس دهم : فصل شکوفایی
۱۶۴	گنج حکمت : تیرانا
۱۶۷	نمایه درس یازدهم
۱۶۹	درس یازدهم : آن شب عزیز
۱۷۳	شعر خوانی : شکوه چشمان تو

فصل ششم : ادبیات حماسی

۱۷۵	نمایه فصل ششم
۱۷۶	نمایه درس دوازدهم
۱۷۹	درس دوازدهم : گذر سیاوش از آتش
۱۸۸	گنج حکمت : در جوانمردی کوش
۱۹۰	نمایه درس سیزدهم
۱۹۲	درس سیزدهم : خوان هشتم
۲۰۱	شعر خوانی : ای میهن!

فصل هفتم : ادبیات داستانی

۲۰۲	نمایه فصل هفتم
۲۰۳	نمایه درس چهاردهم
۲۰۶	درس چهاردهم : سی مرغ و سیمرغ
۲۱۳	گنج حکمت : کلان تر و اولی تر
۲۱۴	درس پانزدهم : درس آزاد (ادبیات بومی ۲)
۲۱۶	نمایه درس شانزدهم
۲۱۸	درس شانزدهم : کیاب غاز
۲۲۷	کارگاه متن پژوهی
۲۲۹	روان خوانی : ارمیا

فصل هشتم : ادبیات جهان

۲۳۱	نمایه فصل هشتم
۲۳۲	نمایه درس هفدهم
۲۳۴	درس هفدهم : خنده تو
۲۳۶	کارگاه متن پژوهی
۲۳۷	گنج حکمت : مسافر
۲۳۹	نمایه درس هجدهم
۲۴۱	درس هجدهم : عشق جاودانی
۲۴۴	روان خوانی : آخرین درس
۲۴۹	نیایش
۲۵۱	کتابنامه

پیشگفتار

سخنی با دبیران ارجمند زبان و ادبیات فارسی

ای نام تو بهترین سرآغاز

بی نام تو نامه کی کنم باز

آثار ادبی میهن ما، آیینۀ اندیشه‌ها، باورها، هنرمندی‌ها و عظمت روحی و معنوی ملت‌ای است که از دیرباز تاکنون، بالنده و شکوفا از گذرگاه حادثه‌ها و خطرگاه‌ها گذشته و به امروز رسیده است. مطالعه دقیق و عمیق این آثار، جان را طراوت می‌بخشد، روح را به افق‌های شفاف و روشن پرواز می‌دهد و ذهن و ضمیر را شکوفا و بارور می‌سازد. برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در نظام آموزشی رسمی، جایگاهی ارزشمند دارد؛ زیرا از یک‌سو حافظ میراث فرهنگی و از سوی دیگر مؤثرترین ابزار انتقال علوم، معارف، ارزش‌های اعتقادی، فرهنگی و ملی است. کتاب فارسی پایه دوازدهم، بر بنیاد رویکرد عام «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، یعنی شکوفایی فطرت الهی، استوار است و با توجه به عناصر پنج‌گانه (علم، تفکر، ایمان، اخلاق، عمل) و جلوه‌های آن در چهار پهنه (خود، خلق، خلقت و خالق)، بر پایه اهداف «برنامه درسی فارسی»، سازماندهی و تألیف شده است. بر این اساس کتاب از هشت فصل با عنوان‌های ادبیات تعلیمی، ادبیات پایداری، ادبیات غنایی، سفر و زندگی، ادبیات انقلاب اسلامی، ادبیات حماسی، ادبیات داستانی و ادبیات جهان تشکیل شده است.

برای اجرای بهتر این برنامه و اثربخشی فرایند آموزش، توجه همکاران ارجمند را به نکات زیر، جلب می‌کنیم:

- رویکرد خاص برنامه حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی، رویکرد مهارتی است؛ یعنی بر آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی و فرازبانی و ادبی تأکید دارد و ادامه منطقی کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی و دوره اول متوسطه است؛ از این روی، لازم است همکاران گرامی از ساختار و محتوای کتاب‌های پیشین، آگاهی داشته باشند.
- رویکرد آموزشی کتاب، رویکرد فعالیت‌بنیاد و مشارکتی است؛ بنابراین، طراح و به کارگیری شیوه‌های آموزشی متنوع و روش‌های همیاری و گفت‌وگو توصیه می‌شود. حضور فعال دانش‌آموزان در فرایند یاددهی-یادگیری، کلاس را سرزنده و بانشاط و آموزش را پویاتر می‌سازد و به یادگیری، ژرفای بیشتری می‌بخشد.
- در بخش مهارت‌های خوانداری، بایسته است، ویژگی‌های گفتاری و آوایی زبان فارسی همچون لحن، تکیه، آهنگ و دیگر خُرده‌مهارت‌ها به‌طور مناسب، مورد توجه قرار گیرد.

- با توجه به رویکرد مهارتی، آنچه در بخش بررسی متن اهمیت دارد، کالبدشکافی عملی متون است؛ یعنی فرصتی خواهیم داشت تا متن‌ها را پس از خوانش، در سه قلمرو زبانی، ادبی و فکری بررسی کنیم. این کار، سطح درک و فهم ما را نسبت به محتوای اثر، فراتر خواهد برد.

قلمرو زبانی

این قلمرو، دامنه گسترده‌ای دارد؛ از این رو، آن را به سطوح کوچک‌تر تقسیم می‌کنیم: در سطح واژگانی، لغت‌ها از نظر فارسی یا غیرفارسی بودن، نوع ساختمان، روابط معنایی کلمات (ترادف، تضاد، تضمن، تناسب) نوع گزینش و همچنین درست‌نویسی واژه‌ها بررسی می‌شود. در سطح دستوری یا نحوی، متن از دید ترکیبات و قواعد دستوری، کاربردهای دستوری تاریخی، کوتاهی و بلندی جمله‌ها بررسی می‌شود.

قلمرو ادبی

در بررسی قلمرو ادبی به شیوه نویسنده در به کارگیری عناصر زیبایی آفرین در سطح‌های زیر توجه می‌شود: سطح آوایی یا موسیقایی: بررسی متن از دید بدیع لفظی (وزن، قافیه، ردیف، آرایه‌های لفظی و تناسب‌های آوایی مانند واج‌آرایی، تکرار، سجع، جناس و...). سطح بیانی: بررسی متن از دید مسائل علم بیان؛ نظیر تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه. سطح بدیع معنوی: بازخوانی متن از دید تناسب‌های معنایی؛ همچون تضاد، ایهام، مراعات نظیر و...

قلمرو فکری

در این مرحله، متن از نظر ویژگی‌های فکری، روحیات، اعتقادات، گرایش‌ها، نوع نگرش به جهان و دیگر جنبه‌های فکری، مانند موضوع‌های زیر، بررسی می‌شود: عینی/ذهنی، شادی‌گرا/غم‌گرا، خردگرا/عشق‌گرا، جبرگرا/اختیارگرا، عرفانی/طبیعت‌گرا، خوش‌بینی/بدبینی، نگرش فلسفی/روان‌شناختی، محلی-میهنی/جهانی و... در آموزش، به‌ویژه، در قلمرو زبانی و ادبی، باید از بیان مطالب اضافی که به انباشت دانش و فرسایش ذهنی دانش‌آموزان، منجر می‌شود، پرهیز گردد.

– مطالب طرح شده در قلمرو زبانی و ادبی، برگرفته از متن درس است و پیوستگی زیادی با محتوای درس دارد. آموزش این نکات به درک و فهم بهتر متن کمک می‌کند. بنابراین، «متن‌محوری» در این بخش از اصول مورد تأکید است.

– روان‌خوانی‌ها، شعرخوانی‌ها و حکایات با هدف پرورش مهارت‌های خواننداری، ایجاد نشاط و طراوت ذهنی، آشنایی با متون مختلف و مهم‌تر از همه، پرورش فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، در ساختار فارسی گنجانده شده‌اند. در پایان همه «روان‌خوانی‌ها» بخش «درک و دریافت» با دو پرسش، تدوین شده است. این پرسش‌ها برای تقویت سواد خواندن، توانایی درک و فهم، پرورش روحیه نقد و تحلیل متون، تنظیم گردید.

– تقویت توانایی فهم و درک متن، از برجسته‌ترین اهداف آموزشی این درس است. ایجاد فرصت برای تأمل در لایه‌های محتوا و هم‌فکری گروه‌های دانش‌آموزی، به پرورش قدرت معناسازی ذهن زبان‌آموزان کمک می‌کند. – درس‌های آزاد، فرصتی بسیار مناسب برای توجه به اصل پانزدهم قانون اساسی و تحقق آن است تا با مشارکت دانش‌آموزان عزیز و راهنمایی دبیران گرامی از گنجینه‌های فرهنگ سرزمینی و ادبیات بومی در غنی‌سازی کتاب درسی، بهره‌برداری شود. برای تولید محتوای این درس‌ها پیشنهاد می‌گردد به موضوع‌های متناسب با عنوان فصل، در قلمرو فرهنگ، ادبیات بومی، آداب و سُنن محلی، نیازهای ویژه نوجوانان و جوانان و دیگر ناگفته‌های کتاب پرداخته شود.

امیدواریم با تلاش شما همکاران گرامی، آموزش این کتاب، به رشد و شکوفایی زبان و ادب فارسی و پرورش شایستگی‌های نسل جوان، یاری رساند و به گشایش کرانه‌های امید و روشنائی، فراوری آینده‌سازان ایران عزیز بینجامد.

گروه زبان و ادب فارسی

دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

www.literature-dept.talif.sch.ir